

mgr Paweł Siejak

Uniwersytet Jana Kochanowskiego

w Kielcach

Nauka w języku niemieckim w polskich placówkach oświatowych w świetle zobowiązań wynikających z Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych

1. Przedmiot i cel pracy

Wielokulturowość w odpowiednich ramach prawnych wzmacnia państwo i demokrację¹.

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie oceny wypełniania przez Rzeczpospolitą Polską zobowiązań wynikających z postanowień zawartych w Europejskiej Karcie języków regionalnych lub mniejszościowych², dalej nazywanej Kartą.

Przyczynkiem do powstania niniejszego artykułu jest raport monitorujący respektowanie przez Polskę zobowiązań wobec Rady Europy i przestrzegania Europejskiej Karty języków regionalnych i mniejszościowych z 1992 roku wobec Niemców.

¹ Zob. W.J. Burszta, *Ideologia różnicy i tożsamość zbiorowa*, "Sprawy narodowościowe", z. 14-15, 1999, s. 52.

² Por. F. de Varennes, *International law and education in a minority language*, [w:] *Encyclopedia of Language and Education*, red. N. H. Hornberger, Filadelfia, Springer US, 2008, New York, s. 129

Można w tym miejscu, analizując niniejszy raport, postawić hipotezę, że istnieje dysonans pomiędzy postanowieniami zawartymi w Karcie i przyjętymi przez Polskę a praktyką tworzenia aktów prawnych niższego szczebla niż ustawa.

2. Niemcy na ziemiach polskich

Po 1918 roku, kiedy powstało pierwsze nowoczesne państwo polskie, (II Rzeczpospolita Polska) Niemcy stanowili dużą grupę w wielonarodowym państwie. Mieszkali w skupiskach na Pomorzu, w Wielkopolsce i na Śląsku, ale także i mniejszych osadach lub dużych ośrodkach miejskich w całym kraju. Okres dwudziestolecia międzywojennego jest o tyle ważny, że ukształtował on mentalność narodów na wiele lat, a właściwie do dziś³. Choć należy zauważyć, że problem ochrony mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej był niezwykle ważny, ponieważ w deklaracjach zawartych w różnych aktach prawnych o znaczeniu międzynarodowym Rzeczpospolita Polska chroniła mniejszości narodowe⁴. Niemcy zamieszkujący Wielkopolskę, Śląsk i Pomorze w okresie przed II wojną światową i w trakcie kampanii wrześniowej w dużej mierze byli traktowani jako piąta kolumna⁵.

Następnie, po II wojnie światowej, w 1945 roku doszło do geopolitycznych zmian⁶, które bardzo odbiły się na sytuacji Niemców w Polsce⁷. Po wojnie Niemcy byli traktowani jak wrogowie i winowajcy II wojny światowej i słusznie⁸. Można ich było nawet wydalić z kraju

³ Por. T. Urban, *Niemcy w Polsce. Historia mniejszości w XX wieku.*, Instytut Śląski, Opole, 1994.

⁴ Zob. S. Kutrzeba, *Kongres- Traktat - Polska*, Warszawa, 1919, s. 28; D. Matelski, *Skargi mniejszości niemieckiej w Polsce do Ligi Narodów (1920-1934)*, "Studia Historyczne", nr 1, Kraków 1998, s. 49-57.

⁵ Zob. P. Weis, *Nationality and Statelessness in International Law*, Stevens, London, 1956, s. 211.

⁶ Zob. T. Browarek, *Ewolucja statusu prawnego ludności niemieckiej w Polsce w latach 1944-1989*, [w:] *Mniejszości regionu pogranicza polsko-niemieckiego. Separacja-adaptacja- integracja- asymilacja*, red. B. A. Orłowska, K. Wasilewski, Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, Gorzów Wlkp., 2012, s. 95.

⁷ Zob. A. Wróblewski, *Niemcy w województwie koszalińskim po zakończeniu przesiedleń poczdamskich. Rozmieszczenie i liczebność ludności niemieckiej w latach 1952-1970*, „Przegląd Zachodniopomorski”, 1991, nr 2, s. 64.

⁸ Zob. G. Janusz, *Status ludności niemieckiej w Polsce w latach 1944-1950. Analiza i wybór aktów normatywnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curii- Skłodowskiej, Lublin, 2005, s. 23.

ze względu na zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego⁹. Po przesunięciu granic Polski na Zachód po Odrę ogromna liczba Niemców - mimo wysiedleń, pozostała w Polsce, uważała i nadal uważa Ziemię Odzyskane za swój *Haimat*.

Teraz, gdy oba państwa, zarówno Republika Federalna Niemiec jak i Rzeczpospolita Polska są członkami Unii Europejskiej, Rady Europy i sojusznikami w ramach NATO, podejście do mniejszości niemieckiej zmieniło się diametralnie. Problematyczną kwestią jest za to skuteczne wywiązywanie się przez Polskę ze zobowiązań wynikających z Karty i zapewnienie rozwoju grupom mniejszości narodowych (nie tylko Niemcom) w ramach demokratycznego państwa prawa.

Tak kształtuje się rys historyczny omawianego zagadnienia. Przedstawienie go było niezbędne, dla pełnego zrozumienia kwestii związanych ze stosunkami pomiędzy Polakami, polskimi władzami, a mniejszością niemiecką.

3. Mniejszości narodowe w Polsce i ich ochrona prawno-instytucjonalna.

Polska w okresie transformacji w latach 1989-1990 znalazła się na drodze przemian demokratycznych¹⁰. W ich kontekście musiała dokonać kompleksowych zmian w systemie prawa i gospodarki. Zmiany te były wprowadzane, jak w każdej gałęzi życia społecznego, od konstytucji zaczynając, a kończąc na ustawach i umowach międzynarodowych.

Polska jako państwo, po 1990 roku była osamotniona na arenie międzynarodowej, dlatego rząd polski dążył do jak najszybszego dołączenia do grona państw demokratycznych skupionych w Radzie Europy¹¹. Oto ta najstarsza organizacja paneuropejska, której zadaniem jest stanie na straży demokratycznych wartości i praw człowieka stała się jednym z gwarantów praw mniejszości narodowych w Polsce. Warto przypomnieć, że do powstania

⁹ Zob. B. Ociepka, *Niemcy na Dolnym Śląsku w latach 1945-1970*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1994, s. 54.

¹⁰ Por. I. Krzemiński, *Wielka transformacja : zmiany ustroju w Polsce po 1989*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa, 2011.

¹¹ Zob. H. Izdebski, Rada Europy. Organizacja demokratycznych państw Europy i jej znaczenie dla Polski. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1996, s. 9

tej organizacji wielce przyczynił się Józef Retinger- Polak, współpracownik premiera gen. Władysława Sikorskiego¹².

Rzeczpospolita Polska podpisała Europejską Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹³ w 1991 roku, której art. 14 gwarantuje ochronę między innymi mniejszościom narodowym.

Następnie, w 1995 roku Polska podpisała Ramową Konwencję o ochronie mniejszości narodowych¹⁴, która weszła w życie w 2001 roku. Natomiast w 2003 roku podpisano Europejską Kartę języków regionalnych lub mniejszościowych¹⁵, ratyfikowaną w 2008 roku¹⁶. Dokumenty te stały się niejako podstawą do kształtowania stosunków pomiędzy władzami polskimi, a środowiskami grup mniejszości narodowych. Należy zauważyć, że jest bardzo ważną sprawą, że stosunki pomiędzy mniejszościami etnicznymi, a rządem polskim oparto na standardach międzynarodowych. Jest to istotne, biorąc pod uwagę przykrą historię dwudziestego wieku, zarówno tę przed-, jak i powojenną. Niestety, nie raz bywało, że rząd polski łamał prawa człowieka dokonując masowych akcji "prześladowania" i represji wobec całych grup etnicznych¹⁷, jak na przykład wobec Ukraińców w dwudziestoleciu międzywojennym albo wobec Niemców masowo przesiedlanych i asymilowanych po wojnie, czy też wobec Żydów zmuszonych do emigracji w 1968 roku¹⁸.

W polskim systemie prawa istnieje szereg instytucji prawa wewnętrznego chroniących mniejszości narodowe. Są to: art. 35 Konstytucji¹⁹, zapewniający obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka i kultury, zachowania obyczajów i tradycji. Zapewnia także mniejszościom

¹² Zob. J. Pomian, *Józef Retinger: Życie i pamiętniki szarej eminencji*. Wydawnictwo Pelikan, Warszawa 1990, s. 267.

¹³ Zob. Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności CETS No. 005, (tekst polski: Dz. U. 1993 nr 61 poz. 284).

¹⁴ Zob. Konwencja Ramowa o ochronie mniejszości narodowych, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r., CETS No. 157, (tekst polski: Dz. U. 2002 nr 22 poz. 209).

¹⁵ Zob. European Charter for Regional or Minority Languages, Strasbourg 5.11.1992, CETS No. 148, (tekst polski: Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych, Dz. U. 2009 nr 137 poz. 1121).

¹⁶ Ustawa z dnia 13 czerwca 2008 roku o ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r.

¹⁷ Zob. W. Jastrzębski, *Mniejszość niemiecka w Polsce we wrześniu 1939 roku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2010, s. 47.

¹⁸ Zob. J. Eisler, *Marzec 1968. Geneza, przebieg, konsekwencje*. Warszawa, 1991, s. 93.

¹⁹ Zob. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483.

narodowym i etnicznym prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych i kulturalnych oraz instytucji służących ochronie tożsamości religijnej, a także prawo do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej. Również ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym z 2005 roku²⁰, a także ustawa z 1991 roku o systemie oświaty²¹ gwarantuje, że szkoły i placówki publiczne dadzą szansę na rozwój i podtrzymywanie tradycji i kultury dzieciom i młodzieży z grup uznanych za mniejszości narodowe. (Jest ich w sumie dziewięć, uznanych przez polskie prawo: Niemcy, Czesi, Słowacy, Ukraińcy, Białorusini, Litwini, Rosjanie, Ormianie i Żydzi).

Tak kształtuje się system ochrony praw mniejszości narodowych w Polsce po 1990 roku. Jest on rozbudowany i znajduje się pod międzynarodową kontrolą²².

4. Edukacja w języku niemieckim na gruncie ostatniego raportu monitoringowego Komitetu Ekspertów ds. Karty języków regionalnych lub mniejszościowych wobec Polski z 2015 roku.

Jednakże niniejszy artykuł powstał po analizie raportu monitorującego respektowanie przez Polskę zobowiązań wobec Rady Europy i przestrzegania Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych z 1992 roku wobec Niemców. Warto przy tym zauważyć, że proces monitoringowy Karty jest dość złożony i bierze w nim udział nawet Sekretarz Generalny, który składa co dwa lata raporty dla Zgromadzenia Parlamentarnego odwołując się także do przestrzegania zobowiązań wynikających z Karty²³.

Niemiecka mniejszość w Polsce dosyć mocno uskarża się na problemy związane z przestrzeganiem jej praw w zakresie nauki języka, a tym samym na niedotrzymywanie przez polskie władze postanowień w zakresie zapewnienia grupie mniejszości narodowej należytego dostępu do szkolnictwa. Rzeczą istotną jest fakt, że nauka języka ojczystego jest

²⁰ Zob. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz.U. 2005 nr 17 poz. 141.

²¹ Zob. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425.

²² Zob. K. E. Vogelsang, *Minority Protection in Europe*, red. R. A. Wessel, M. A. Heldweg, "Bachelor of European Studies, Enschede", 2010, s. 14.

²³ Zob. Ł. Grzędzicki, *Mechanizm monitorowania i kontroli, przewidziany w Karcie języków regionalnych lb mniejszościowych, oraz rola organizacji pozarządowych w procesie monitorowania*. [w:] *Europejska karta języków...*, s. 35.

jednym z elementów samookreślenia etnicznego dla młodych osób²⁴. Warto w tym miejscu przypomnieć, że nauczanie w języku mniejszości było już doceniane w okresie międzywojennym²⁵ i powróciło jako takie dopiero w 1992 roku²⁶.

Należy jednak zaznaczyć, że Karta jest jednym z podstawowych dokumentów Rady Europy dotyczącym ochrony praw mniejszości narodowych, a w tym przypadku ma status konwencji i cały czas jest otwarta do podpisu²⁷. Opiera się na zasadzie budowania Europy wielokulturowej przy jednoczesnym poszanowaniu obecnej sytuacji geopolitycznej²⁸. Jednakże nie wszystkie państwa Europy przyjęły na siebie ciężar respektowania postanowień Karty. Nie zrobiły tego na przykład państwa nadbałtyckie z uwagi na ogromny problem z mniejszością rosyjską lub polską. Przykładem państwa, które nie przyjęło tej konwencji (Karta ma wagę konwencji) jest Republika Litewska.

Język niemiecki, który jest przedmiotem rozważań w niniejszym artykule jest chroniony przez Kartę, ponieważ posługują się nim autochtoni²⁹, osoby tradycyjnie związane z zamieszkiwanymi przez siebie terenami, a nie imigranci. Trzeba podkreślić, że Karta nie wymienia konkretnych języków mniejszościowych lub regionalnych objętych ochroną³⁰, podaje natomiast w sprecyzowany sposób działania, jakie powinno podjąć państwo - sygnatariusz Karty. W literaturze przedmiotu nazywa się to rozwiązanie „wyborem menu”³¹. Polska zobowiązała się do przestrzegania wobec wszystkich języków uznanych za mniejszościowe art. 7 oraz od 8-14 Karty³².

²⁴ Por. J. Nikitorowicz, *Kreowanie tożsamości dziecka*, Wydawnictwo GWP, Białystok, 2005, s. 89-93.

²⁵ Zob. J. Ogonowski, *Uprawnienia językowe mniejszości narodowych w Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1939*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2000, s. 96.

²⁶ Por. B. Gramlewicz, J. Stanek, *Kształcenie dzieci mniejszości niemieckiej na Śląsku*, [w:] *Badania nad sytuacją mniejszości niemieckiej na Śląsku po 1989 roku*, red. J. Sztumski, Katowice, 1999, s. 75-95.

²⁷ Zob. T. Sokołowski, *Międzynarodowa ochrona praw człowieka. Zarys*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Poszechniej. Warszawa 2004, s. 109.

²⁸ Zob. B. A. Orłowska, *Wielokulturowość województwa lubuskiego w obszarze edukacji dzieci i młodzieży*, [w:] *Mniejszości regionu pogranicza polsko – niemieckiego*, red. B. A. orłowska, K. Wasilewski, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Gorzów Wielkopolski, 2012, s. 206.

²⁹ Zob. F. Björklund, *The East European 'ethnic nation' – Myth or reality?*, "European Journal of Political Research", 2006, nr 1, s. 93.

³⁰ Zob. S. K. Määttä, *The european charter for regional or minority languages, french language laws, and national identity*, „Language Policy”, Dordrecht, 2005, nr 2, s. 169.

³¹ Zob. V. Crnić -Grotić, *Zasady wyboru zobowiązań spośród postanowień trzeciej części Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*, [w:] *Europejska karta języków....*, s. 27.

³² Zob. *Application of the European Charter for Regional or Minority Languages Biennial Report by the Secretary General of the Council of Europe to the Parliamentary Assembly*, doc. 13993, 02.03.2015, Strasbourg s. 16.

Tak przedstawia się istota Karty w procesie ochrony mniejszości narodowych w Polsce. Na uwagę natomiast zasługuje stwierdzenie, że przedstawiciele niemieckiej mniejszości określili kilka płaszczyzn, na których ich zdaniem powinna rozwijać się ta grupa mniejszości narodowej w Polsce. Są to między innymi takie obszary, jak: efektywne kształtowanie się niemieckiej grupy mniejszościowej, stworzenie elit i pogłębianie znajomości języka niemieckiego³³. Były to cele określone do realizacji w pierwszej połowie drugiej dekady XXI wieku. Niestety problemem stała się właśnie kwestia edukacji w języku niemieckim w polskich, publicznych placówkach oświatowych.

Problem ten obecnie, w XXI wieku jest niepokojący i ma swoje szerokie podłoże historyczne. Z jednej strony Niemcy w Polsce, pomimo bardzo trudnej historii są mniejszością znaczącą i ogólnie cieszą się takimi samymi prawami, jak inne grupy narodowe, a nawet większymi ze względu na ich zagwarantowaną obecność w polskim Sejmie³⁴. Jak już wspomniano, bardzo trudna jest dziesięciowieczna historia stosunków polsko - niemieckich. Niemcy w Polsce bardzo są wyczuleni na kwestie nauki i używania ich języka ojczystego. Wynika to z licznych prześladowań i zakazów w latach 1945-1989. Jeszcze do końca 1989 roku na Górnym Śląsku istniał formalny zakaz nauczania języka niemieckiego. Wszystkie te zaszłości, trudny dla Niemców okres wysiedleń powojennych, a nawet zsyłek i prześladowań, tylko ze względu na używanie języka ojczystego, stały się tłem obecnej sytuacji prawnej w tej materii.

Podstawą prawną do nauki w obu językach jest Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy³⁵ i jego art. 20, 21, 22 oraz 25. Warto zaznaczyć, że podobne zapisy w umowach dwustronnych znalazły się w układach pomiędzy Rzeczpospolitą a Litwą³⁶, czy Białorusią, co podkreśla,

³³ Por. I. Kurasz, *Mniejszość niemiecka na Dolnym Śląsku. Studium socjologiczne*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków, 2015.

³⁴ Zob. B. Berdychowska, *Mniejszości narodowe w Polsce: informator 1994, Sejm. Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych*, Warszawa, 1994, s. 84 i n.

³⁵ Zob. Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r., Dz. U. z 1992 r., nr 14, poz. 56; J. Sułek, *Historia Traktatu Dobrosąsiedzkiego RP- RFN z 17 czerwca 1991 roku (ze wspomnień głównego negocjatora)*, „Przegląd Zachodni, nr 2, 2011, s. 3-46.

³⁶ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy w dziedzinach kultury, oświaty i nauki: M.P. 2002, nr 31, poz. 491.

jak bardzo od początku swego demokratycznego istnienia Polska była zainteresowana właściwym podejściem do sprawy mniejszości narodowych³⁷.

Ustawa o mniejszościach narodowych z 2005 roku rozwija tematykę mniejszości w Polsce i precyzuje wiele spraw, ale nie wszystkie. Ponadto, Republika Federalna Niemiec oraz Polska są członkami Unii Europejskiej, więc instytucje unijne także wywierają istotny wpływ na kwestie mniejszości narodowych. Na przykład Komisja Europejska, jako organ unijny już w 1984 roku zauważyła, że państwa członkowskie powinny wspierać kulturę i naukę języka ojczystego mniejszości narodowych³⁸. Problemy z nauczaniem w języku niemieckim dzieci i młodzieży szkolnej, a tym samym wywiązywania się ze zobowiązań Polski wobec Rady Europy, jakie nakłada na nią Karta są bowiem spowodowane niejasnymi i zawiłymi przepisami i procedurami jakie implementując postanowienia Karty zastosował polski ustawodawca.

Komitet Ekspertów przy Karcie w swoich zaleceniach dla władz polskich bardzo mocno akcentował silniejsze wsparcie dla nauczycieli prowadzących zajęcia na poziomie przedszkolnym oraz w szkolnictwie zawodowym³⁹. Jednakże zarzut ten władze polskie odrzuciły, podnosząc, że w 2012 roku miała miejsce w Katowicach konferencja nauczycieli języka niemieckiego. Ponadto w informacji dla Sekretarza Generalnego Rady Europy władze polskie informowały o realizacji szeregu projektów celem umożliwienia nauki języka niemieckiego dla mniejszości, jak chociażby projekt wspierany przez Ministerstwo Administracji Cyfryzacji w latach 2013-2014⁴⁰.

Ze zdecydowaną krytyką spotyka się jednak nie tyle polskie prawo na poziomie ustawy, bo to jest zgodne ze standardami międzynarodowymi wynikającymi z Karty i z zasadami demokratycznego państwa⁴¹. Generalnie pozytywne założenia zawierają art. 8, jak i 17 ustawy o mniejszościach narodowych, które gwarantują "realizację prawa osób

³⁷ Zob. G. Janusz, *Prawa mniejszości narodowych. Standardy Europejskie*, Warszawa, 1995, s. 60-61.

³⁸ Zob. W. Rabczuk, *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej wobec imigrantów oraz mniejszości narodowych i etnicznych*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa, 2002, s. 36.

³⁹ Zob. Application of the Charter in Poland 2nd monitoring cycle, 1.12.2015, Strasbourg, s. 36

⁴⁰ Zob. Second Report for Secretary General of the Council of Europe concerning implementation of provisions of the European Charter for Regional and Minority Languages by the Republic of Poland, 16.02.2015, Strasbourg, s. 15.

⁴¹ Zob. M. Pilch, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Business, Warszawa, 2008, s. 164.

należących do mniejszości, do nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości, a także prawa tych osób do nauki historii i kultury mniejszości odbywa się na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty". Także wspomniana ustawa o systemie oświaty w swoim art. 13 ust. 7, który brzmi "minister właściwy do spraw oświaty i wychowania podejmie działania w celu popularyzacji wiedzy o historii, kulturze, języku i o tradycjach religijnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym" jest zgodna z regułami demokratycznego państwa prawa. Problemem jest jednak rozporządzenie ministra do spraw oświaty⁴² i jego § 5 i 6, które to są aktem wykonawczym w stosunku to omawianej ustawy o systemie oświaty. Rozporządzenie jest wydane na podstawie art. 13 ust. 1. Na mocy tego aktu wykonawczego zostały wprowadzone tak zwane kwoty minimalne do tworzenia oddziałów z nauką języka regionalnego i mniejszościowego. Liczby te są stosunkowo wysokie na poziomie szkolnictwa zwłaszcza ponadgimnazjalnego - wynoszą aż czternaścioro dzieci w oddziale. W szkolnictwie podstawowym i gimnazjalnym do utworzenia właściwego oddziału potrzeba też co najmniej siedmiorga dzieci⁴³. Problem ten jest niezwykle ważny dla mniejszości niemieckiej, która w ostatnich latach silnie się polonizuje, a co za tym idzie traci elity, obecnie zaledwie 12,4% osób należących do mniejszości niemieckiej na Dolnym Śląsku posiada wykształcenie wyższe⁴⁴. Jednym z powodów jest właśnie utrudnienie dostępu do nauki w języku mniejszościowym, co w rezultacie prowadzi do polonizacji części tej grupy.

Należy jednak podkreślić, że mniejszość niemiecka uskarża się na omawiane właśnie rozporządzenia do ustawy o oświacie i tzw. kwoty, ponieważ są one w wielu miejscach niemożliwe do osiągnięcia, z uwagi na niewystarczającą liczbę dzieci. (Kwotą określa się liczbę uczniów przypadających na jeden oddział). Jednakże zarówno mniejszość niemiecka, reprezentowana przez Niemieckie Towarzystwo Oświatowe⁴⁵, jak i Komitet Ekspertów Rady

⁴² Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, z dnia 14.11. 2007 roku na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.2)) zarządza się, co następuje, Dz. U. Nr 214, poz. 1579.

⁴³ Zob. Raport Komitetu Ekspertów przedstawiony Komitetowi Ministrów Rady Europy zgodnie z Artykułem 16 Karty, MIN-LANG (2015) 18 rev, Strasbourg, 19.06.2015, s. 25.

⁴⁴ Zob. I. Kurasz, *Mniejszość niemiecka na Dolnym Śląsku*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2015, s. 127.

⁴⁵ Zob. <http://www.dbg.vdg.pl/bildung-oswiata/ocdn> (data dostępu: 21.09.2016).

Europy w swoim raporcie oraz Komitet Ministrów w rekomendacji dla władz polskich⁴⁶ podnosił ten zarzut i wnosił o umożliwienie coraz to szerszego dostępu do nauki języka mniejszościowego, w tym przypadku niemieckiego, w polskich placówkach oświatowych. Postulat ten, jak do tej pory nie znalazł jeszcze odzwierciedlenia w działaniach polskiego rządu i ministra edukacji narodowej- wielka szkoda, ponieważ wielokulturowość, która jest wartością sama w sobie, powinna opierać się na koegzystencji dwóch grup etnicznych⁴⁷. Nietrafiony zdaje się też być argument, który mówi, że art. 5-8 rozporządzenia przewiduje utworzenie oddziałów międzyprzedszkolnych lub międzyszkolnych w wypadku nie osiągnięcia wymaganych kwot. Argument ten jest nie akceptowalny, ponieważ w praktyce zapis ten ma małą szansę zastosowania. Co ciekawe, utrudnianie nauki dwujęzycznej przez władze polskie na poziomie rozporządzenia jest sprzeczne z oczekiwaniami obywateli polskich na tamtych terenach, gdzie ponad 55 % pozytywnie ocenia tworzenie szkół dwujęzycznych, a negatywnie jedynie 8%⁴⁸.

Kolejnym problemem związanym z omawianym rozporządzeniem jest wniosek, składany jedynie na zasadzie dobrowolności przez rodziców lub opiekunów prawnych⁴⁹. To właśnie pisemny wniosek do dyrektora placówki oświatowej lub przedszkola może być jedynym asumptem do rozpoczęcia nauki na zasadach określonych w art. 13 ustawy. Na negatywną ocenę zasługuje § 2 rozporządzenia o złożeniu takiego wniosku w wypadku dzieci w przedszkolu przed rozpoczęciem przez nie nauki, przy jednoczesnym zakazie złożenia takiego pisma w późniejszym czasie⁵⁰. Ten problem, choć w mniejszym stopniu ograniczający prawa mniejszości niemieckiej, także popiera stawianą w tym artykule hipotezę, że akt wykonawczy do ustawy jest sprzeczny ze standardami Karty.

⁴⁶ Zob. Recommendation CM/RecChL(2015)6 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Poland, 1.12.2015, Starsbourg.

⁴⁷ Zob. M. Golka, *Zadania i nadzieje edukacji dla wielokulturowości*, "Europa Wschodu i Zachodu", nr 4, 2000, s. 12.

⁴⁸ Zob. R. Jończy, K. Łukaniszyn- Domaszewska, *Wpływ ludności pochodzenia niemieckiego oraz organizacji mniejszości niemieckiej na regionalny rozwój społeczno-gospodarczy. Wybrane zagadnienia (ze szczególnym uwzględnieniem województwa opolskiego)*, Dom Współpracy Polsko- Niemieckiej, Gliwice, Opole, 2014, s. 93.

⁴⁹ Zob. E. Pogorzała, *Kontrowersje wokół nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej w Polsce po 1989 roku – podtrzymywanie tożsamości narodowej czy nauka języka obcego*, „Rocznik polsko – niemiecki”, nr 23, 2015, s. 159.

⁵⁰ Zob. E. Kurzępa, *Sytuacja administracyjnoprawna mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*, Toruń, 2009, s. 120.

Trudno jednak nie zgodzić się z twierdzeniem, że negatywne rozwiązania zastosowane w rozporządzeniu są po części umotywowane problemem finansowania tak zorganizowanych zajęć w placówkach publicznych⁵¹. Jednakże ta kwestia powinna być przewartościowana na rzecz korzyści, jakie płyną ze zintegrowanego społeczeństwa. Ponadto problem finansów był poruszany w pierwszym raporcie monitoringowym Komitetu Ekspertów w 2011⁵² i następnie w 2015, gdzie Komitet zauważył poprawę subsydiowania dwujęzycznej edukacji.

5. Podsumowanie

Polska, wobec podjętych zobowiązań przed Radą Europy została zobligowana do poddania się procesom monitorującym ze strony instytucji tej organizacji. Procesy te stale przeprowadzają: Komitet Ministrów za pomocą Komitetu Doradczego przy Ramowej Konwencji o ochronie praw mniejszości narodowych, a także Europejska Komisja przeciw Rasizmowi, czy też Europejski Trybunał Praw Człowieka oraz Europejski Komisarz Praw Człowieka i nade wszystko Sekretarz Generalny Rady Europy w stosunku do Karty języków regionalnych lub mniejszościowych.

W zakresie ochrony praw mniejszości narodowych Polska podlega także międzynarodowej kontroli innych instytucji, zarówno europejskich (OBWE⁵³- w postaci Wysokiego Komisarza ds. Mniejszości Narodowych⁵⁴ i Unia Europejska- EUDO, to jest Europejskie Obserwatorium Unii na rzecz Demokracji, działające przy Centrum Schumana we Florencji⁵⁵), jak i o charakterze międzynarodowym (ONZ).

Konkludując, sytuacja mniejszości niemieckiej w Polsce jest coraz lepsza po 1990 roku, a edukacja staje się polem do tworzenia wspólnej platformy dla skutecznej nauki

⁵¹ Zob. G. Baranowska, *Uregulowania prawne dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych we współczesnej Polsce*, „Przegląd Zachodni”, nr 3, 2013, s. 40.

⁵² Zob. Raport Komitetu Ekspertów ds. Karty, Realizacja postanowień Karty w Polsce, ECRML(2011)5, Strasburg, 7.12.2011, s. 43.

⁵³ Por. R. Matysiuk, *Bezpieczeństwo i prawa człowieka w systemie KBWE/OBWE*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, 2008, Siedlce.

⁵⁴ Zob. R. Kuźniar, *Prawa człowieka : prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*. Warszawa Wydawnictwo Naukowe "Scholar", 2008, s. 254.

⁵⁵ Zob. <http://eudo-citizenship.eu/>, data dostępu: 10.08.2016 roku

tolerancji i szacunku pomiędzy obiema grupami narodowymi- w tym przypadku Polakami i Niemcami⁵⁶. Wzajemna tolerancja rozwija się w oparciu o akty prawne nie tylko o charakterze bilateralnym, lecz także i o te, o charakterze ogólnym, uniwersalnym, jak konwencje Rady Europy. Ogólne stosunki między obydwoma narodami są dobre, także w kontekście współpracy i ochrony praw mniejszości narodowych⁵⁷. Mimo wszystko, poruszana kwestia nauki języka niemieckiego w Polsce wymaga doskonalenia i zrozumienia potrzeb Niemców ze strony polskich władz. Należy też mieć nadzieję, że działania rasistowskie i przestępcze, jak napaść na polskiego profesora za to, że posługiwał się językiem niemieckim w środku transportu publicznego pozostaną tylko godnym pożałowania incydem⁵⁸.

Analiza aktów prawnych i raportów Komitetu Ekspertów przeprowadzona w niniejszym artykule pozwala potwierdzić postawioną hipotezę, że na szczeblu aktów prawnych niższego rzędu występuje olbrzymi dysonans, który stoi w sprzeczności z postanowieniami Karty. W przyszłości akty prawne niższego rzędu niż ustawa powinny być bardziej spójne z zasadami i standardami Rady Europy, ponieważ to one są najważniejsze dla jednostki. Paradoksalnie usuwanie barier na gruncie prawnym w kwestii podtrzymywania tradycji, kultury i znajomości języka ojczystego przyczynia się do zwiększenia poziomu integracji społecznej⁵⁹. Poruszony problem znalazł także odzwierciedlenie w zaleceniach wystosowanych przez Komitet Ministrów w stosunku do Polski w 2015 roku, kończąc tym samym drugi cykl monitoringowy⁶⁰. Efekty tego zalecenia zostaną zweryfikowane przy następnym cyklu, który rozpoczął się już w 2016 roku.

⁵⁶ Zob. B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków, 2001, s. 289; K. Kamińska, *Jesteśmy tacy sami. Sztuka w edukacji międzykulturowej*, Warszawa, 2009, s. 18.

⁵⁷ Por. J. Barcz, *W XXV-lecie Traktatu polsko-niemieckiego. Kilka refleksji*, „Przegląd Zachodni”, nr 3, 2016, s. 7- 18.

⁵⁸ Zob. <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,20673443,pobili-profesora-uw-bo-mowil-po-niemiecku-a-dziennikarz-fakt.html> (data dostępu: 21.09.2016).

⁵⁹ Por. W. Nowak, *Barier integracji społecznej Niemców w Polsce*, „Przegląd Zachodni”, nr 3, 2012, s. 88.

⁶⁰ Zob. Zalecenie Komitetu Ministrów w sprawie stosowania Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych przez Polskę przyjęte 1.12.2015 roku na 1242 posiedzeniu, CM/RecChL(2015)6.

SUMMARY

Teaching of German language in Polish educational institutions in the light of agreements which are results of European Charter for Regional or Minority Languages.

This article reviews German minority in Poland. The first part of the paper brings a long and difficult history of relations between the people of Poland and Germany in 20th century on Polish territories. The present mentality both nations was created by the historical facts, particularly from 20th century. The tragic history of the Second World War – persecutions and extermination of Polish nation were recalled here.

Nonetheless resettlements of the Germans from Lower Silesia, Warmia, Mazuria Lake District and Pomerania took place after the end of the Second World War.

This article says about the hard period of existence of the Germans in Polish People's Republic until 1989 and during democratic transformations in Central Europe.

The second problem the author recounted was the system of protection the rights of national minorities relied in Polish People's Republic until 1990.

Special attention was devoted to a great deal of the legal internal acts, for example the law about foreigners. The author emphasized the significance of Polish and German Treaty which referred to good relations between these two countries.

Nonetheless, the author underlined the importance of the institutions and international organizations which increase on the position of the Germans in Poland (the United Nations, European Union, Organization for Security and Co-operation in Europe with High Commissioner on National Minorities, and above all Council of Europe with Charter of Regional or Minority Languages and the Framework Convention for the Protection of National Minorities).

In conclusion the author elaborated the present problem of teaching German language the people of Germany in Poland and contained an extensive analysis of this problem from perspective of norms of Council of Europe and Polish agreements when our country became a party of Charter of Regional or Minority Languages.